

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

COMPENSATION FOR HARM CAUSED BY A SOURCE OF INCREASED DANGER: CIVIL LEGAL ASPECT

Глілоп І.М., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільного процесу

Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню й аналізу особливостей розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, у судовому порядку, виявленню теоретичних питань, які істотно впливають на судову практику, а також визначенню сучасних тенденцій розвитку законодавства щодо вирішення спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.

Особи, діяльність яких пов'язана з використанням, зберіганням, утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, а також з використанням і зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухонебезпечних і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо створює для оточуючих підвищену небезпеку (ст. 1187 ЦК України) [1]. Науково-технічний прогрес сприяє створенню нових, потужніших транспортних засобів, а також інших джерел підвищеної небезпеки (наприклад, квадрокоптерів, дронів тощо), збільшенню їх кількості та якості. Звісно вони є безумовно корисними, однак мають і шкідливі властивості, через які людина не може здійснювати повний контроль над ними, що може призводити до негативних наслідків, а саме завдання шкоди власнику (володільцю) та оточуючим. Відтак, способом захисту цивільних прав та інтересів таких осіб є відшкодування шкоди – як майнової, так і моральної.

Однією з соціально-економічних проблем в Україні є дорожньо-транспортні пригоди, що є найбільш яскравим прикладом негативних наслідків джерела підвищеної небезпеки. Однак, сьогодні, через війну з Російською федерацією, найгостріше постають питання відшкодування шкоди, завданої внаслідок активних бойових дій, що є проблемою, адже законодавство не було готово до подібних викликів.

Водночас, вивчення й аналіз процесуальних особливостей розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, має велике теоретичне і практичне значення, оскільки надає можливість правильно застосовувати норми матеріального та процесуального права при розгляді справ цієї категорії, що сприяє підвищенню якості здійснення судочинства в державі.

В умовах наближення національної правової системи до міжнародних стандартів, особливого значення набуває комплексне наукове дослідження та законодавче обґрунтування процесуальних особливостей розгляду спорів щодо відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Удосконалення теоретичних положень, що стосуються основних аспектів відшкодування такої шкоди (відповідального суб'єкта, умов виникнення зобов'язальних правовідносин, правильного визначення предмета доказування та розміру відшкодування, підстав звільнення від обов'язку відшкодування шкоди тощо) розширяє практичні можливості цивільно-правового захисту прав та інтересів потерпілих та особи, відповідальної за шкоду. А це свідчить про підвищення актуальності теми як у науково-теоретичному, так і в практичному аспектах.

Ключові слова: цивільний процес, відшкодування шкоди, джерело підвищеної небезпеки, моральна шкода, матеріальна шкода, цивільно-правовий спір.

The article is devoted to the study and analysis of the peculiarities of considering cases for compensation for harm caused by a source of increased danger in court, identifying theoretical issues that significantly affect judicial practice, as well as determining current trends in the development of legislation to resolve disputes on compensation for harm caused by a source of increased danger.

Persons whose activities are related to the use, storage, maintenance of vehicles, mechanisms and equipment, as well as the use and storage of chemical, radioactive, explosive and flammable and other substances, keeping wild animals, service dogs and dogs of fighting breeds, etc. surrounding people increased danger (Article 1187 of the Civil Code of Ukraine). Scientific and technological progress contributes to the creation of new, more powerful vehicles, as well as other sources of increased danger (for example, quadcopters, drones, etc.), an increase in their quantity and quality. Of course, they are certainly useful, but they also have harmful properties, due to which a person cannot exercise full control over them, which can lead to negative consequences, namely, harm to the owner (owner) and others. Consequently, the way to protect the civil rights and interests of such persons is to compensate for damage – both property and moral.

One of the socio-economic problems in Ukraine is road traffic accidents, which is the most striking example of the negative consequences of a source of increased danger. However, today, due to the war with the Russian Federation, the most acute issues are compensation for damage caused as a result of active hostilities, which is a problem, because the legislation was not ready for such challenges.

At the same time, the study and analysis of the procedural features of the consideration of cases for compensation for harm caused by a source of increased danger is of great theoretical and practical importance, since it allows the correct application of substantive and procedural law in the consideration of cases of this category, which contributes to improving the quality of legal proceedings in state.

In the conditions of approaching the national legal system to international standards, complex scientific research and legislative substantiation of the procedural features of the consideration of disputes regarding compensation for harm caused by a source of increased danger is of particular importance. Improvement of theoretical provisions concerning the main aspects of compensation for such damage (the responsible subject, the conditions for the emergence of legal obligations, the correct determination of the subject of proof and the amount of compensation, the grounds for exemption from the obligation to compensate for harm, etc.) expands the practical possibilities of civil law protection of the rights and interests of victims and the person responsible for the harm. And this indicates an increase in the relevance of the topic, both in scientific and theoretical, and in practical aspects.

Key words: civil process, compensation for harm, source of increased danger, moral damage, material damage, civil law dispute.

Традиційно у цивілістичній науці заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки вважають деліктним зобов'язанням, тобто зобов'язанням, що виникає внаслідок заподіяння шкоди. Це не договірні правовідносини, що виникають внаслідок порушення майнових (немайнових) прав потерпілого, через що, відповідальна за завдану шкоду особа, зобов'язана її відшкодувати, а потерпіла або інша особа, у разі смерті потерпілої особи, має право на

відшкодування шкоди в повному обсязі, якщо інше не передбачено законом. Особливістю відшкодування шкоди, яка завдана джерелом підвищеної небезпеки, є те, що таке відшкодування реалізується за принципом «об'єктивної відповідальності». Тобто, наявність вини власника джерела підвищеної небезпеки не встановлюється для відшкодування вищезазначеної шкоди. Ознакою виникнення таких зобов'язань є механізм завдання шкоди, оскільки

шкода завдається не будь-якими діями, а саме джерелом підвищеної небезпеки.

При вирішенні практичних проблем сторони спору, треті особи, їх представники, судді, стикаються з проблемами правозастосування. Тому, початковим етапом дослідження даної проблематики, має бути розгляд теоретичних питань, а саме, загальні характеристики «джерела підвищеної небезпеки» у цивільному законодавстві.

Дослідженню визначення «джерело підвищеної небезпеки» було приділено багато уваги з боку цивілістів, адже така правова категорія вперше одержала законодавче закріплення на українських землях на початку ХХ століття, в ст. 404 Цивільного Кодексу УРСР 1922 р. Відтак, проаналізувавши деякі з наукових праць, можна зробити висновок, що науковці розглядали вказану категорію крізь призму деяких теорій:

– «теорія діяльності» розглядає сутність та поняття «джерела підвищеної небезпеки» у взаємозв'язку з поведінкою, ототожнюючи діяльність людини із діяльністю самого джерела підвищеної небезпеки;

– «теорія об'єкта» визначає, що об'єкти матеріального світу, які перебувають у певному кількісному та якісному стані, можуть створювати підвищену небезпеку для оточення. Такими чином, джерелом підвищеної небезпеки є конкретні предмети, речі, обладнання, що перебувають у процесі експлуатації, не підпадаючи під повний контроль з боку людини, та створюють при цьому підвищену небезпеку для оточуючих (думка є протилежною «теорії діяльності»);

– «теорія властивостей речей і сил природи» вбачає підвищену небезпеку не у самих предметах, а у їх властивостях чи силах природи, тобто діяльність володільців джерела підвищеної небезпеки без зв'язку з матеріальними об'єктами не породжує реальні зміни в явищах і предметах матеріального світу (думка наближена до «теорії об'єкта»). Однак, слід враховувати, що сили природи не мають володільця, тому вони не належать жодному із суб'єктів цивільного права, а отже шкода завдана через силу природи не буде відшкодовуватися у порядку ст. 1187 ЦК України;

– «теорія речей, що перебувають у русі» відповідно до якої тільки речі, що перебувають в експлуатації можуть створювати підвищену небезпеку для оточення. Тобто об'єкти матеріального світу є джерелами підвищеної небезпеки, коли проявляють закладені в них небезпечні властивості (наприклад, поїзд у русі, станок, що працює тощо) (є проміжною між «теорією діяльності» та «теорією об'єкта»);

– «теорія подвійності» («змішана теорія»), яка поняття «джерело підвищеної небезпеки» визначає через ознаки теорій «діяльності» та «об'єкта», а саме: діяльність володільців щодо використання об'єктів матеріального світу, які наділені певними шкідливими властивостями та у процесі своєї експлуатації не піддаються повному контролю, в результаті чого створюється підвищена ймовірність завдання шкоди оточуючим громадянам (їх майну) і майну організацій. (найбільш поширена сьогодні).

Отже, на законодавчому рівні саме «теорія діяльності» превалює над іншими науковими теоріями відповідно до визначення «джерела підвищеної небезпеки» наведеного у ч. 1 ст. 1187 ЦК України. Проте законодавець не розкрив повністю зміст поняття «джерело підвищеної небезпеки», оскільки властивість такого джерела створюють підвищену небезпеку лише названа, але ніяк не охарактеризована. Це фактично призводить до тавтології: джерело підвищеної небезпеки – це діяльність, яка створює підвищену небезпеку. Таким чином, підвищена небезпека вказана як основна властивість джерела підвищеної небезпеки, але її визначення у нормі не наведено.

Розглянувши доктринальний підхід до визначення «джерело підвищеної небезпеки» необхідно дослідити

й процесуальний порядок (по стадіях) та особливості (аналіз правових позицій ВС) вирішення спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.

Стаття 129 Конституції України закріплює положення щодо якого правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, і це дає підстави стверджувати, що судова форма захисту прав є основною та найрозповсюдженішою. Однак, система захисту цивільних прав, свобод та інтересів формується за рахунок як юрисдикційних органів вирішення спорів, так і за рахунок створеної можливості реалізації права на досудове урегулювання спору за допомогою альтернативних форм захисту [2, с. 30].

Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки в більшості випадків відбувається саме у судовому порядку, адже кожна особа має право звернутись до суду за захистом свої порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів (ч. 1 ст. 4 ЦПК України) [3], а оскільки такі спори виникають з цивільних правовідносин, то вони є справами, які розглядаються в порядку цивільного судочинства. Сторонами по справі можуть виступати як юридичні, так і фізичні особи, а тому при визначенні судової юрисдикції суди мають виходити з того, що такі справи підлягають розгляду в цивільному процесі у разі, якщо однією зі сторін є фізична особа. Для даної категорії спорів притаманна як загальна, так і альтернативна територіальна підсудність, залежно від конкретних обставин.

Виходячи з норм цивільного процесуального законодавства, судовий розгляд справ про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, відбувається в порядку позовного провадження (у спрощеному або загальному порядку). Як показує аналіз судової практики, справи про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, часто розглядаються судами і в порядку спрощеного позовного провадження, однак за наявності відповідних умов.

Для відкриття провадження по справі суду потрібно встановити наявність об'єктивних і суб'єктивних передумов права для пред'явлення позову та умов його реалізації. Отже, позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді (ч. 1 ст. 184 ЦПК України). Така заява може подаватися позивачем особисто до канцелярії суду, може надсилатися поштою та направлятися на електронну адресу суду, шляхом подачі електронної заяви в особистому кабінеті підсистеми «Електронний суд». Процесуальне законодавство передбачає відповідність позовної заяви визначеній формі та змісту, закон встановлює необхідні її реквізити, які закріплені у ст. 175 ЦПК України, а також до умов слід віднести й відсутність обставин, закріплених у ч. 4 ст. 185 ЦПК України. Однак, дотримання умов реалізації права на пред'явлення позову ще недостатньо для того, щоб суддя відкрив провадження у справі. Відповідно до чинного цивільного процесуального законодавства для відкриття провадження у справі необхідна наявність або відсутність передумов, що перераховані у ст. 186 ЦПК України.

Доказування у справах щодо відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки має здійснюватися за допомогою доказів, що відповідають вимогам належності, допустимості, достовірності, достатності. Доказовою презумпцією є винність заподіювача шкоди. Варто зазначити, що обставити по даній категорії справ можуть доказуватися всіма засобами: письмовими, речовими і електронними доказами; висновками експертів; показаннями свідків. Особливістю є відсутність необхідності доказувати вину заподіювача шкоди.

Суд, вирішуючи питання про можливість зарахування діяльності до джерела підвищеної небезпеки, з'ясує наявність його характерних ознак: 1) діяльність;

2) здійснення цієї діяльності, пов'язане з використанням об'єктів, які характеризують наявність шкідливих властивостей; 3) неможливість повного контролю за їх використанням з боку людини на цьому рівні розвитку науки й техніки; 4) існування ризику (великої ймовірності) завдання шкоди [4, с. 377].

Процесуальною формою підготовчого провадження є підготовче судове засідання. Під час підготовчого провадження учасники мають право подати заяви по суті справи (відзив на позовну заяву, відповідь на відзив, заперечення на відповідь на відзив, треті особи – пояснення щодо позову або відзиву). Позивач має право змінити предмет або підстави позову, зменшити або збільшити розмір позовних вимог, відповідач – заявити зустрічний позов, а третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору – позовну заяву. В єдиному державному реєстрі судових рішень є численні приклади судових рішень по справах про відшкодування шкоди, завданої внаслідок ДТП, коли особи – учасники ДТП звертаються з позовними вимогами (зустрічними позовними) один до іншого. Крім того, може відбутися заміна неналежного відповідача, залучення співвідповідача, залучення третіх осіб. Звернення з позовною заявою про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, до неналежного відповідача є самостійною підставою для відмови в задоволенні позову. Вирішення всіх завдань підготовчого провадження забезпечить ефективний розгляд справи про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.

Стадія розгляду справи по суті є центральною стадією та складається з таких частин, як підготовча, з'ясування обставин справи та дослідження доказів, судові дебати, ухвалення і проголошення рішення. Кожна з них передбачає виконання специфічних завдань для з'ясування кола питань, має свій зміст та місце. Враховуючи це вони є обов'язковими і не можуть бути пропущені в даних справах.

Рішення суду у справах про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, повинно відповідати передбаченим законом вимогам. Це вимоги щодо законності й обґрунтованості рішення суду та щодо змісту судового рішення, з обов'язковим урахуванням специфіки провадження у цій категорії справ і особливостей мотивувальної і резолютивної частин судового рішення.

Отже, джерелом підвищеної небезпеки може бути завдано особі як майнової, так і моральної (немайнової) шкоди, які відшкодовуються незалежно одна від одної. Майнова шкода відшкодовується, в першу чергу, шляхом відшкодування збитків, якими є втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки) та доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Розмір відшкодування повинен бути достатнім для здійснення відновлюваного ремонту потерпілою особою, а у випадку коли вартість відновлюваного ремонту речі перевищує її ринкову ціну на момент пошкодження або встановлено, що річ фактично знищена, розмір шкоди визначається за ринковою вартістю на момент пошкодження. В такому випадку суд з урахуванням принципу диспозитивності, тобто за заявою заподіювача шкоди, одночасно повинен вирішити питання про передачу цього майна після відшкодування збитків особі, відповідальній за шкоду. Щодо упущеної вигоди, то, як правило, суди відмовляють в задоволенні таких вимог, вимагаючи представити письмові докази можливості отримання прибутку.

У випадку з джерелом підвищеної небезпеки, моральна шкода полягає у фізичному болю та душевних стражданнях, яких зазнала особа внаслідок завдання шкоди здоров'ю, смерті особи, інколи внаслідок пошкодження транспортного засобу. В останньому випадку суди, як пра-

вило, приходять до переконання відмовити в задоволенні такої вимоги або визначають її в невеликому розмірі.

Розмір відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості (ч. 3 ст. 23 ЦК України).

Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки настає незалежно від вини володільця джерела підвищеної небезпеки, однак абсолютними підставами звільнення від відповідальності за завдану шкоду джерелом підвищеної небезпеки є непереборна сила та умисел потерпілого. Непереборною силою є зовнішня невідворотна надзвичайна подія, яка настала незалежно від передбачених умов, своєю дією може викликати заподіяння шкоди незалежно від діяльності особи. Обов'язок доказування наявності дії непереборної сили або умислу потерпілого покладено на заподіювача шкоди джерелом підвищеної небезпеки, оскільки цивільним законодавством встановлена презумпція вини.

Крім того, варто зазначити, що особу можуть звільнити від відповідальності або зменшити розмір такої відповідальності за завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки, якщо вона доведе, що було неправомірне заволодіння джерелом підвищеної небезпеки, а також доведення невинуватості під час взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки.

За загальним правилом, в Україні судовий прецедент не є джерелом права, проте значення судової практики для правильного вирішення судами справ про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, важко переоцінити. Правові позиції викладені в постановках вищих інстанцій направлені на узагальнення судової практики, вивчення суддівських помилок, роз'яснюють положення нормативно-правових актів та, врешті-решт, забезпечують однаковість застосування судами одних і тих самих норм матеріального та процесуального права. А отже, є необхідність в аналізі актуальної судової практики щодо розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.

Свого часу позицію щодо зазначеного питання висловив й Пленум Вищого спеціалізованого суду України зазначивши, що виходячи із законодавчих норм до особливих властивостей можна віднести й створення ймовірності завдання шкоди саме через неможливість контролю за діяльністю з боку людей. А тому, відповідальність за шкоду настає й у випадку цілеспрямованості (наприклад, використання транспортних засобів за їх цільовим призначенням), й у разі мимовільного проявлення шкідливих властивостей об'єктів (наприклад, завдання шкоди внаслідок мимовільного руху автомобіля). В інших випадках шкода відшкодовується на загальних підставах, передбачених ст. 1166 ЦК України, особою, яка її завдала (наприклад, коли пасажир, відчиняючи двері автомобіля, що не рухався, спричинив тілесні ушкодження особі, яка проходила поруч) [5, п. 5].

Таким чином, джерело підвищеної небезпеки ВССУ також розкривається через категорію «діяльність». При цьому така діяльність пов'язується насамперед із поведінкою людини, а не з матеріальними об'єктами. Тобто «діяльність людини становить джерело підвищеної небезпеки. Водночас джерелом підвищеної небезпеки може визнаватися не будь-яка діяльність людини, а лише та, що створює підвищену ймовірність завдання шкоди для особи, яка цю діяльність здійснює та інших осіб» [5, п. 5].

Варто наголосити на тому, що Верховний Суд також неодноразово висловлював свою позицію щодо питань,

пов'язаних із відшкодуванням шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Так, ВС встановив, що законодавством на позивача не покладається обов'язок доказування вини у заподіянні шкоди відповідача, позивач має тільки довести факт завдання шкоди відповідачем і розмір такої шкоди [6].

Більш того, окрім випадку відшкодування шкоди, яка була завдана в наслідок взаємодії декількох джерел, особливістю такої категорії справ є те, що володілець джерела підвищеної небезпеки зобов'язаний відшкодувати завдану шкоду незалежно від його вини. Разом із цим відповідальність за таку шкоду має й свої межі. Тобто, якщо шкода була завдана внаслідок непереборної сили або внаслідок умислу потерпілого – відповідальність виключається. Тягар доведення щодо наявності таких обставин покладається на володільца, адже діє цивільно-правова презумпція заподіювача шкоди. Водночас чинне законодавство не передбачає такої підстави для звільнення від відповідальності власника джерела підвищеної небезпеки як вина потерпілого [7].

Отже, особливість правил відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, полягає в наявності лише трьох підстав для відповідальності, а саме: наявність шкоди; протиправна дія заподіювача шкоди; наявність причинного зв'язку між протиправною дією та шкодою. Вина заподіювача шкоди не вимагається. Тобто особа, яка завдала шкоди джерелом підвищеної небезпеки, відповідає й за випадкове її завдання (без вини). Відповідальність такої особи поширюється до межі непереборної сили. Тому її називають підвищеною [8].

Крім того, Верховний Суд висловився щодо відповідальності страхової у разі заподіяння шкоди застрахованим транспортним засобом зазначивши, що у випадках, коли деліктні відносини поєднуються з відносинами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, боржником у деліктному зобов'язанні в межах суми страхового відшкодування виступає страховик завдавача шкоди. Цей страховик, хоч і не завдав шкоди, але є зобов'язаним суб'єктом перед потерпілим, якому він виплачує страхове відшкодування замість завдавача шкоди у передбаченому Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» порядку [8].

Окресливши коло відповідальних осіб за заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки також необхідно окреслити й певні особливості щодо зарахування діяльності до джерела підвищеної небезпеки, тобто об'єкти. Проаналізувавши певну судову практику та її узагальнення можна констатувати, що на практиці більшість розглянутих справ такої категорії стосується випадків заподіяння шкоди транспортними засобами при ДТП. Відтак необхідно зазначити, що джерелом підвищеної небезпеки вважаються саме механічні транспортні засоби, а саме засоби які мають двигун з певним об'ємом, тобто не визнаються джерелом підвищеної небезпеки, наприклад тролейбуси, самокати, велосипеди, також транспортний засіб, який не рухається тощо.

Однак, іноді трапляються спори щодо відшкодування заподіяної шкоди концентрованою енергією, а отже на практиці суди визнають таку діяльність підвищеною небезпекою тільки у разі її використання не в споживчих цілях, а на виробництві чи на транспорті. До інших видів джерел підвищеної небезпеки судовою практикою також віднесені й організація стрільб зі зброєю та дикі звірі, які перебувають у володінні людини. Законодавець виділяє

також одним із видів джерел підвищеної небезпеки собак бійцівських порід, але існує законодавча прогалина щодо регулювання утримання таких порід собак: відсутність обов'язкової реєстрації тварин, що дає можливість власнику відмовитися від відшкодування шкоди у разі заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки та уникнути відповідальності.

Крім того, залишається законодавче не врегульованими нові види джерел підвищеної небезпеки, такі як: діяльність пов'язана з використанням квадрокоптерів – безпілотних літальних апаратів, дронів, роботизовані механізми зі штучним інтелектом, окремі групи послуг медичної діяльності, застосування лікарських засобів, великих сільськогосподарських тварин тощо.

Проаналізувавши законодавчі норми, позицію судової практики та основні теорії визначення джерела підвищеної небезпеки можна виділити їх характерні ознаки. По-перше, це неможливість повного контролю джерела підвищеної небезпеки з боку людини (наприклад автомобіль неможливо миттєво зупинити, через те, що час зупинки залежить від швидкості автомобіля). По-друге – велика імовірність заподіяння випадкової шкоди, зокрема ніхто не може передбачити ситуацію, наприклад на дорозі, тому експлуатація транспортного засобу завжди створює для громадян певну небезпеку (зіткнення автомобілів, аварії або наїзду тощо). По-третє, така діяльність створює підвищену небезпеку, при цьому підвищена небезпека є об'єктивною категорією, а не пов'язаною з психологічним поняттям страху, та означає більшу ймовірність настання негативних, шкідливих наслідків, ніж при проведенні будь-якої іншої діяльності. Причиною підвищеної небезпеки є такі властивості об'єктів, з якими проводиться діяльність, які обумовлюють неможливість повного контролю за такою діяльністю з боку людини на даному етапі розвитку науки та технологій. По-четверте, об'єкт, з яким проводиться діяльність, має шкідливі властивості. Такі шкідливі властивості об'єктів потенційно можуть проявлятися при їх експлуатації, які не знаходяться під повним контролем людини. Тобто, попри застосування всіх запобіжних заходів та правил техніки безпеки, залишається можливість прояву таких шкідливих властивостей, що може заподіяти шкоду оточуючим.

Отже, задля всебічної характеристики, джерело підвищеної небезпеки слід розглядати як діяльність, що не відокремлюється від об'єктів з притаманними небезпечними та шкідливими властивостями, з якими вона здійснюється, з неможливістю повного контролю з боку суб'єкта, який провадить таку діяльність, створюючи підвищену небезпеку для оточуючих та несе підвищену імовірність заподіяння шкоди особі, яка реалізує діяльність та іншим особам.

Таким чином, особливість відповідальності за шкоду, яка завдана джерелом підвищеної небезпеки полягає в тому, що вина заподіювача для її виникнення не є потрібною, володілець джерела підвищеної небезпеки зобов'язаний відшкодувати шкоду потерпілому незалежно від того, чи є його вина в заподіянні шкоди, чи немає. У випадку безвинного покладення відповідальності на володільца джерела підвищеної небезпеки, суб'єктивною підставою покладення такої відповідальності є ризик, який означає певний вибір володільца джерела підвищеної небезпеки, при якому він повинен не виключати можливість досягнення небажаного результату при діяльності зазначеного джерела та усвідомлювати допущення випадкового результату та можливості пов'язаного з цим виникнення негативних наслідків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. / *Відомості Верховної Ради*. 2003. №№40-44. Ст. 35.
2. Іліопол І.М. Альтернативні форми захисту прав, свобод і законних інтересів. *Альтернативні способи вирішення цивільних спорів* : матеріали круглого столу. Одеса, 29 березня 2021 р. / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2021. С. 29–33. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14491>

3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. / *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-42. Ст. 492.

4. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах : навч. Посіб. / за ред. Н.Ю. Голубевої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.

5. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України № 4 від 01.03.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13#Text>

6. Постанова Верховного Суду України у постанові від 03 грудня 2014 року у справі № 6-183цс14. URL: <https://zib.com.ua/ua/114127.html>

7. Правова позиція Верховного Суду Постанова від 21.04.2021 р. № 450/4163/18. (Аналогічні висновки були викладені у постановках: від 05 червня 2019 року у справі № 466/4412/15-ц; від 15 серпня 2019 року у справі № 756/16649/13-ц; від 02 жовтня 2019 року у справі № 447/2438/16-ц; від 11 грудня 2019 року у справі № 601/1304/15-ц; від 03 червня 2020 року у справі № 345/3335/17; від 07 жовтня 2020 року у справі № 742/637/19). URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/96787920?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.209209681.2108775609.1675258363-1090644184.1644599221

8. Правова позиція Верховного Суду Постанова від 26.04.2022 р. № 184/1461/20-ц. (Аналогічний правовий висновок викладено у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 01 липня 2020 року у справі № 554/858/19 (провадження № 61-6775св20) URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104282905&red=10000370462bfa998c64b6ac178f198c8dfa9a&d=5>